PRIMELE CONTACTE ALE HATMANULUI UCRAINEI, I. MAZEPA, CU MOLDOVA ŞI ŢARA ROMÂNEASCĂ ŞI EVOLUŢIA LOR PÂNĂ ÎN ANUL 1708

Teofil RENDIUK

Premisele politice, militare, culturale şi spirituale care au favorizat stabilirea şi dezvoltarea relaţiilor dintre noul hatman al Ucrainei, I. Mazepa, ales în 1687, şi contemporanii săi de la sud-vest, domnitorii Moldovei şi ai Valahiei, au fost, în primul rând, viziunea proprie a liderului ucrainean a unei eventuale alianţe cu aceste două ţări ortodoxe de la Dunăre. Încă în vremea aceea, când Mazepa era pisar general al hatmanului Ucrainei de pe malul drept al Niprului, Petro Doroşenko, şi numit în calitate de ambasador în faţa consiliului lărgit al Sicei Zaporojene, el a numit pentru prima dată Moldova şi Valahia ca posibili aliaţi ai Ucrainei.

Un rol pozitiv în acest plan l-a avut bogata moştenire anterioară, respectiv alianţa politico-militară şi legăturile de rudenie dintre Bogdan Hmelniţki şi domnitorul Moldovei, Vasile Lupu, interesele geopolitice similare ale celor trei entităţi statale – Ucraina, Moldova şi Valahia, activitatea de binefacere a mitropolitului Kievului, Petru Movilă, originar din Moldova, îndreptată spre consolidarea relaţiilor tradiţionale de prietenie dintre aceste entităţi, credinţa ortodoxă comună spaţiului ucraineano-moldo-valah etc. Tocmai pe acest fond al unităţii spirituale şi culturale au debutat primele legături ale hatmanului I. Mazepa cu Valahia. Astfel, cărţile-unicat tipărite la Pecerska Lavra din Kiev, şi anume *Ceaslovul*, în 1682, şi *Vieţile sfinţilor*, în 1689, ajung, la indicaţia lui I. Mazepa, mai întâi la Iaşi, iar apoi şi la Bucureşti, ceea ce, în condiţiile desfăşurării serviciului religios din Moldova şi Valahia în limba veche slavo-ucraineană, a avut o importanţă cultural-spirituală colosală. S-au păstrat până în zilele noastre însemnările scrise de mâna mitropolitului Valahiei pe exemplarul cărţii *Vieţile sfinţilor*, aflat în folosinţă proprie: „Teodosie, mitropolit, anul 7209 (1701 – n.n. T.R.), iulie 1. Această carte sfântă cu denumirea *Vieţile sfinţilor*, dăruită Sfintei Mitropolii a Ţării Româneşti din Bucureşti de către onoratul şi binefăcătorul nostru domn, hatmanul Ucrainei, Ivan Mazepa, spre veşnica lui pomenire a fost adusă în zilele smereniei noastre mitropolitului Ţării Româneşti, Teodosie, care porunceşte cu mare afurisenie şi

BDD-A24264 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:32 UTC)

cumplită mânie ca nimeni să nu îndrăznească să o înstrăineze din această sfântă Mitropolie. Iulie 1, 7209“[1].

Nu este exclus ca, tot la indicaţia lui I. Mazepa, să fi fost trimişi în Valahia specialişti ucraineni în meseria de tipograf şi gravor care să organizeze activitatea de tipărire a cărţilor nu numai la Bucureşti, ci şi în alte centre culturale din Valahia. Potrivit istoricilor români, în 1697, de exemplu, cărturarul Antim Ivireanul, venit din Ucraina, s-a mutat, după o perioadă de activitate la tipografia domnitorului Moldovei de la Iaşi, în capitala Valahiei, iar apoi la mănăstirea Snagov, unde a retipărit în limba veche ucraineană cunoscuta lucrare a lui Meletie Smotriţki, *Gramatica slavă*, apărută în 1619. Antim Ivireanul scrie şi introducerea la această carte, fapt ce arată că el cunoştea la perfecţie limba în care erau tipărite în Ucraina din acele timpuri atât cărţile cu caracter religios, cât şi cele cu caracter laic.

Merită remarcat, în acest context, faptul că ascensiunea fostului tipograf în ierarhia bisericească, şi anume alegerea sa, în 1705, ca episcop al Râmnicului (Valahia), iar, la începutul anului 1708, ca mitropolit al acestei ţări de la Dunăre, i-au oferit mai multe posibilităţi de a reînnoda legăturile cu Ucraina, unde I. Mazepa era în plină putere şi cu care domnitorul Valahiei, C. Brâncoveanu, întreţinea contacte strânse.

Este cunoscut, de asemenea, faptul că, în anii 1699 şi 1704, colegul şi prietenul lui A. Ivireanul, Ivan Bakov, ucrainean de origine, a ilustrat, sub numele de Ioanichie, cărţile tipărite în limba română la Buzău, oraş situat la o distanţă de o sută de kilometri nord-est de Bucureşti. Între lucrările de gravură ale acestuia merită evidenţiate ilustraţiile la *Molitvelnicul* din 1699 şi la *Triodul* din 1700, în paginile cărora se observă motive de decor tipic ucrainene. Nu întâmplător, cercetătorii istoriei activităţii tipografice din România acordă un rol important unor personalităţi deosebite în plan cultural şi spiritual care au legătură cu Ucraina, şi anume lui A. Ivireanul şi I. Bakov, precum şi lui Timofie Bakov (nu este exclus să fie vorba de Bykov, deoarece litera *â* în română se citeşte ca *y*), în stabilirea şi dezvoltarea cu succes a legăturilor cu centrele ucrainene de cultură, indiferent unde au lucrat aceştia – la Bucureşti, Iaşi, Snagov, Buzău, Târgovişte, Râmnic etc.

Pe de altă parte, despre contactele hatmanului Ucrainei, I. Mazepa, cu feţele bisericeşti moldave vorbeşte nu numai faptul că din Kiev se trimiteau în mod regulat cărţi sfinte şi că acesta susţinea activitatea editorială din capitala Moldovei, Iaşi, ci şi un fapt mai puţin cunoscut. La 13 decembrie 1693, ieromonahul Adrian îi trimite lui I. Mazepa o scrisoare referitoare la moartea mitropolitului Moldovei, Dosoftei, un adept fervent al dezvoltării legăturilor cu Ucraina, în care îi relatează despre faptele „părintelui mitropolit, despre fericita lui amintire în Polonia (citeşte: Ucraina de Vest, care intra atunci în componenţa Poloniei – n.n. T.R.) şi despre marea pierdere şi mâhnire“[2].

---

[1] N. Cazacu, *Aspecte din legăturile culturale ruso-române în secolul al XVII-lea*, „Glasul Bisericii”, 1963, Anul XXII, nr.7-8, p.756-757.

[2] N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, vol.II, Bucureşti, 1942, p.124-125. Cf. şi *Очерки истории Киево-Печерской Лаври и заповедника*, Kiev, 1992, p.81, 83.

BDD-A24264 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:32 UTC)

Trebuie subliniat faptul că bogata activitate a lui I. Mazepa pe tărâm spiritual şi cultural, atât în Ucraina, cât şi în afara ei, a găsit o deosebită susţinere din partea domnitorilor moldoveni şi valahi care, la sfârşitul secolului al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea, nutreau planuri secrete de creare a unui larg front antiotoman, la baza căruia trebuia să stea alianţa politică a ţărilor ortodoxe: Valahia, Moldova, Ucraina şi chiar Rusia. Un exemplu grăitor în acest sens îl constituie următorul fapt istoric autentic: „Şerban Cantacuzino (domnitorul Valahiei – n.n. T.R.), împreună cu mitropolitul Valahiei, Teodosie, şi cu fostul patriarh ecumenic Dionisie, l-au trimis, în două rânduri, la Moscova pe stareţul Mănăstirii Sfântul Pavel de pe muntele Athos, Isaia, pentru a-i cere lui Petru I şi hatmanului Mazepa ajutor împotriva turcilor“[1]. Drumul lui Isaia la Moscova, în a doua jumătate a anului 1688, s-a făcut, fără îndoială, prin Baturyn, unde trimisul Patriarhului s-a întâlnit cu I. Mazepa cu mult înainte de întrevederea cu persoanele oficiale din capitala rusă, sfâşiată, în acele vremuri, de lupte politice aprige dintre adepţii cneaghinei Sofia şi cei ai viitorului împărat Petru I. Vorbind despre această călătorie, renumitul cercetător al personalităţii lui I. Mazepa, cunoscutul istoric al secolului al XIX-lea, Nikolai Kostomarov, afirma că Isaia „a adus un hrisov şi de la domnitorul Şerban. Acesta cerea primirea tuturor creştinilor sub oblăduirea ţarului, dădea asigurări că el însuşi, ca şi vecinul său, domnitorul moldav, vor să se supună tronului moscovit în numele aceleiaşi credinţe şi că vor trimite imediat un ajutor de 70.000 de ostaşi. Acelaşi arhimandrit ducea un hrisov şi din partea Patriarhului sârb Arsenie. Acesta transmitea un mesaj identic, dar avertiza să nu se cadă la învoială cu creştinii din vest“[2].

În acest context, merită evidenţiat rolul de principal sfetnic al Moscovei al hatmanului Ucrainei, care în acea vreme era neîncrezătoare în forţele sale în problema ridicată de Patriarhul ecumenic Dionisie, de capii bisericilor ortodoxe din Orientul Apropiat şi din Balcani, precum şi de domnii Valahiei şi Moldovei privind eliberarea teritoriilor menţionate de sub jugul turcesc. „Hrisoavele aduse de Isaia – continuă N. Kostomarov – sunt transcrise şi trimise lui Mazepa pentru ca să le judece şi el. În hrisovul trimis la Moscova, Mazepa atrage atenţia, la fel ca şi Patriarhul sârb, asupra faptului că vestul abia aşteaptă momentul să lichideze ortodoxia estică de la Ţarigrad şi în ţinuturile supuse acestuia şi s-o înlocuiască cu catolicismul“[3].

Merită subliniată şi deosebita încredere de care se bucura I. Mazepa la Moscova. Aceasta i-a încredinţat hatmanului Ucrainei misiunea de a-i aduce la cunoştinţă domnitorului Valahiei, Constantin Brâncoveanu, un adept şi mai fervent al alianţei cu Ucraina şi Rusia pravoslavnice, urcat pe tron în octombrie 1688, date cu caracter politico-militar de o confidenţialitate deosebită, privind acordul Rusiei, ca şi al Ucrainei, de a susţine apelul popoarelor creştine din Balcani la eliberarea de sub dominaţia otomană. Din acest moment, între I. Mazepa şi C. Brâncoveanu s-au stabilit legături

[1] M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* vol. II, Bucureşti, 1981, p.291.
[2] *Історичні монографії Миколи Костомарова*, X, *Мазепа*, I, Lvov, 1895, p.14.
[3] *Idem*.

BDD-A24264 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:32 UTC)

politice, diplomatice, militare, culturale şi spirituale care s-au menţinut în următorii 20 de ani. „Din ordinul ţarului, scrie N. Kostomarov, hatmanul l-a înştiinţat pe domnitorul valah că, în conformitate cu acordul încheiat între ţari (în Rusia acelor vremuri domneau oficial fraţii Ivan şi Piotr Alekseevici, împreună cu regenta Sofia, sora lor – n.n. T.R.) şi regele Poloniei, armatele celor două state vor începe, la sfârşitul primăverii (1689 – n.n. T.R.) campania de eliberare a tuturor creştinilor din robia musulmană“[1].

În condiţiile date, hatmanul Ucrainei s-a trezit în centrul pregătirii viitoarelor acţiuni militare de anvergură, situaţie ce i-a oferit o deosebită satisfacţie. Astfel, la 28 septembrie (1688 – n.n. T.R.) Mazepa dă de ştire că, auzind despre campanie ucrainenii tare s-au bucurat şi că „nimeni nu va da dovadă de lenevie“. N. Kostomarov precizează că hatmanul sfătuia ca această campanie să înceapă imediat, la sfârşitul primăverii, pentru ca duşmanul să nu dea foc ierbii uscate din stepă, producând un incendiu incomod pentru oaste, şi că toamna vor trebui ei înşişi să ardă iarba din stepă; atunci va începe să crească repede iarba tânără şi oastea va merge pe această iarbă şi această oaste va fi mai sănătoasă pentru că atunci încă nu se va simţi arşiţa verii şi aerul pestilenţial adus îndeobşte prin campaniile lor de cazacii zaporojeni din Crimeea. Iar musulmanii vor duce lipsă de hrană pentru cai, şi atunci va fi uşor să-i învingi. Acesta era sfatul dat de hatman şi, dacă el ar fi fost ascultat, poate că şi campania ar fi reuşit[2]. Trebuie menţionat faptul că profunda cunoaştere a specificului stepei din sudul Ucrainei a fost extrem de folositoare în timpul deplasării forţate a lui I. Mazepa şi regelui Suediei Carol al XII-lea de la Poltava la Bender, în vara anului 1709.

Suprapunerea în timp a unor evenimente istorice favorabile a făcut ca trimisul de taină al domnitorului Valahiei, Isaia, să ajungă din nou la Moscova, într-o împrejurare politică unică: aici (septembrie 1689) se afla şi I. Mazepa, pentru a-i demonstra credinţă noului ţar Petru I, care a pus capăt domniei Sofiei şi a pretendentului la putere V. Goliţân[3]. Având în vedere planurile sale politice externe pe termen lung pe direcţia sud şi sud-vest, noul împărat avea mare nevoie de aliaţi precum hatmanul Ucrainei şi domnitorul Valahiei, care au reuşit să câştige totala încredere a ţarului.

În ceea ce îl priveşte pe I. Mazepa, N. Kostomarov scria, între altele: „Tânărul ţar l-a îndrăgit şi din acea vreme l-a considerat un slujitor supus“. Nu întâmplător, ambele personalităţi – I. Mazepa (pentru susţinerea militară efectivă a ţarului la sfârşitul secolului al XVII-lea în campaniile împotriva turcilor) şi C. Brâncoveanu (pentru ajutorul dat la reuşita tratativelor de pace ruso-turce de la începutul secolului al XVIII-lea) au devenit, în 1700, cavaleri ai Ordinului „Sfântul Andrei cel Dintâi chemat“[4] – cea mai înaltă distincţie instituită chiar în acel an de Petru I. Mazepa a fost a doua persoană după cancelarul rus G. Golovkin care a primit această distincţie, iar imediat după el a

[1] *Ibidem.*
[2] *Ibidem*, p.15.
[3] *Ibidem*, p.18. N. Kostomarov, *Иван Мазепа*, în *Иван Мазепа. Художньо-документальна книжка*, Kiev, 1992, p.13.
[4] D. Râpă-Buicliu, *Informaţii istorice privind personalitatea, sfârşitul şi locurile de înhumare ale marelui hatman ucrainean*, „Dominus”, 2003, februarie, p.8.

BDD-A24264 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:32 UTC)

urmat Constantin Brâncoveanu. Nu este întâmplător nici faptul că diplomatul francez J. Baluse, vizitându-l, în drum spre Moscova, pe hatman, a văzut în sala oficială a cetăţii din Baturyn a lui I. Mazepa alături de portretele ţarului, sultanului, regilor Franţei şi Poloniei, şi figurile altor domnitori[1], între care posibil să fi fost şi cel al lui C. Brâncoveanu.

Dar I. Mazepa nu a exclus, după cum se ştie, nici posibilitatea formării unei ample coaliţii antiruse cuprinzând Suedia, Polonia şi Turcia, în care Valahia şi Moldova, ţări vasale Istanbulului, aveau să joace un rol important. În acest context, nu putem să nu acceptăm opinia lui V. Marocikin, unul dintre primii cercetători ucraineni ai rolului şi locului lui I. Mazepa în istoria Ucrainei, care, încă la începutul independenţei noastre, într-un articol publicat în revista „Ucraina" (nr. 6 din 1990), scria fără echivoc: „Hatmanul Ucrainei visa la eliberarea ţării sale de sub despotismul ţarist şi îşi căuta aliaţi în acest sens". În cazul de faţă este, probabil, vorba nu numai de regele Suediei, Carol al XII-lea, ci şi de alţi posibili aliaţi.

Pe de altă parte, probabil, din aceleaşi considerente, I. Mazepa „întreţinea relaţii diplomatice secrete cu domnitorul Constantin Brâncoveanu"[2]. Întrucât partea ucraineană nu dispune, în prezent, de suficiente argumente în acest sens, ştiut fiind faptul că tot ce era legat de numele lui I. Mazepa fie s-a distrus fără milă timp de trei sute de ani, fie a ajuns la Istanbul sau în alte capitale europene, de interes sunt datele care s-au păstrat în legătură cu activitatea cancelariei lui Brâncoveanu şi cu metodele de purtare a corespondenţei de către domnitor. După cum afirmă secretarul său personal, italianul Anton Maria Del Chiaro, domnitorul Valahiei „era punctual şi priceput nu numai în toate treburile interne, ci şi în cele externe, întreţinând o corespondenţă activă cu ajutorul unor dieci bine plătiţi care cunoşteau limbile italiană, latină, germană, polonă, greacă, turcă, precum şi al pisarilor de limbă rusă, maghiară şi slavă-rusă" (citeşte veche ucraineană).

În vederea intensificării legăturilor cu Ucraina vecină, dar şi cu îndepărtata Rusie, Brâncoveanu a înfiinţat pe lângă palatul domnesc din Bucureşti o şcoală slavă specială pentru care, cu timpul, a construit un spaţiu special aferent bisericii Sf. Sava. Este semnificativ şi faptul că pe lângă cancelaria domnească exista un pisar special pentru limba ucraineană veche, pe nume Teodor Corbea (1670-1725), care a învăţat carte la Kiev şi tot aici şi-a petrecut ultimii ani din viaţă, tipărind *Psaltirea* în versuri, ceea ce arată că între Constantin Brâncoveanu şi I. Mazepa exista o corespondenţă intensă. Este interesant că fratele lui Teodor Corbea, Davyd, cunoştea limba ucraineană atât de bine, încât în desele sale călătorii pe teritoriul Ucrainei, pentru a asigura transportul corespondenţei între Bucureşti şi Baturyn, se folosea de documente emise pe numele negustorului ucrainean Ivan Davyd. După moartea sa, la 11 august 1707, Davyd a fost înmormântat la Pecerska Lavra, ca o recunoaştere a meritelor sale faţă de Ucraina

[1] *Лист Жана Балюза про Мазепу*, în *Иван Мазепа. Художньо-документальна книжка*, p.77.
[2] Râpă-Buicliu, *op.cit.*

BDD-A24264 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:32 UTC)

acelor vremuri[1]. Un argument în plus în favoarea tezei privind confidenţialitatea legăturilor reciproce îl poate constitui şi faptul că atât hatmanul Ucrainei, cât şi domnitorul Valahiei utilizau, la nevoie, texte confidenţiale codate printr-o combinaţie de cifre. I. Mazepa purta în permanenţă asupra sa acest cod cifrat, închis într-un medalion, împreună cu o cruce. Dintre cei din cancelaria hatmanului cifrul mai era cunoscut doar de pisarul general P. Orlyk[2], iar din cancelaria lui C. Brâncoveanu – de grecul levantin din Kios Nicola de Porta şi de grecul Spiridon[3].

În afară de aceasta, bucurându-se de deplina încredere a ţarului rus, Petru I, Mazepa a jucat, până în octombrie 1708, adică până în ultima zi înainte de a trece de partea regelui Suediei, Carol al II-lea, rolul de intermediar în transmiterea corespondenţei între C. Brâncoveanu şi Petru I. Pentru realizarea acestei misiuni, el utiliza cu succes infrastructura rămasă încă de la Bogdan Hmelniţki: în vederea simplificării schimbului de informaţii între cazaci şi aliaţii lor moldoveni, la 21 august 1654, pisarul hatmanului, I. Vyhovskyi, împreună cu starostele oraşului Soroca (Moldova), S. Lupu, au înfiinţat un serviciu poştal permanent pe ambele maluri ale Nistrului[4]. Astfel, la sfârşitul lunii august 1704, domnitorul Moldovei, Mihai Racoviţă, îi scria lui Mazepa că, „folosindu-se de războiul dintre ţar şi regele Suediei (este vorba de Războiul Nordului din 1700-1721 – n.n. T.R.) turcii au intenţia să se unească cu suedezii şi azi-mâine tătarii se vor năpusti asupra Ucrainei“[5]. Mai târziu, acest serviciu poştal a început să fie folosit de Mazepa, prin utilizarea eficientă a podului plutitor peste Nistru în dreptul fortăreţelor Soroca şi Bender, pentru a întreţine contacte nu numai cu Iaşiul, ci şi cu Bucureştiul. Aceste legături continuau să se realizeze prin trecerea peste Dunăre în zona Galaţi. Pe această cale se întreţineau numeroase contacte între hatmanul Ucrainei, un credincios convins, şi patriarhii din Orientul Apropiat, mai ales cu Biserica Sfântului Mormânt din Ierusalim, unde I. Mazepa dorea să fie înmormântat.

Merită evidenţiat în mod special faptul că pentru C. Brâncoveanu, înainte de a fi numit domn al Valahiei, Ucraina nu era o *terra incognita*. Încă la sfârşitul verii anului 1678, după ce armatele otomane au ocupat, la 21 august, Cihyrynul, domnitorul de atunci al Valahiei, Gheorghe Duca, l-a luat cu el în Ucraina pe tânărul Brâncoveanu[6].

---

[1] P. Cernovodeanu, *În vâltoarea primejdiilor. Politica externă şi diplomaţia promovate de Constantin Brâncoveanu (1688-1714)*, Bucureşti, SILEX, 1997, p.16-17; Gh. Bezviconi, *Contribuţii la istoria relaţiilor romîno-ruse (Din cele mai vechi timpuri pînă la mijlocul secolului al XIX -lea)*, Bucureşti, 1962, p.118, 119, 121, 123.

[2] *Історичні монографії Миколи Костормарова*, X. *Мазепа*, p.153-155; O. Subtel'nîi, *Мазепинці. Український сепаратизм на початку XVIII ст.*, Kiev, 1994, p.58; *Idem*, *Лист Пилипа Орлика до Стефана Яворського. 12 червня 1721 р*., p.160-162.

[3] *Исторические связи народов СССР и Румынии в XV – начале XVIII в.,* Том III, *1673-1711 гг.*, Moscova, 1970, p.200-201.

[4] I. Nistor, *Contribuţii la relaţiunile dintre Moldova şi Ucraina în secolul al XVII-lea*, Academia Română. Memorii. Secţia istorie. Seria III. Tom XIII, p.191, 205.

[5] *Історичні монографії Миколи Костомарова*, X, p.124.

[6] Cernovodeanu, *op.cit*., p.6.

BDD-A24264 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:32 UTC)

Aceasta a avut o influenţă pozitivă asupra deciziilor sale de mai târziu privind stabilirea unor relaţii solide cu Mazepa. Printre factorii politici externi care au contribuit în mod decisiv la aceste relaţii s-a numărat declinul treptat, dar ireversibil, al puterii politico-militare a Imperiului Otoman. Un indiciu convingător al acestui declin l-a constituit înfrângerea turcilor la Hotin, în 1621, şi asediul neizbutit al Vienei din 1683, evenimente de importanţă istorică uriaşă pentru soarta Europei. În aceste evenimente un rol esenţial îl va juca forţa militară a cazacilor ucraineni, care alimenta orientarea noii generaţii de lideri est-europeni iubitori de libertate din care făceau parte atât I. Mazepa, cât şi C. Brâncoveanu, spre acţiuni şi planuri antiotomane. În mai puţin de un an, înainte de alegerea lui Mazepa ca hatman al Ucrainei, Rusia (24 iunie 1686), din care făcea parte şi Ucraina de pe malul stâng al Niprului, s-a afiliat la Liga Sfântă – alianţă dintre Imperiul Habsburgic, Rzeczpospolita şi Republica de la Veneţia, formată în 1684 şi îndreptată împotriva Turciei. Din partea Valahiei, convorbirile legate de o eventuală aderare la Ligă le-a purtat C. Brâncoveanu însuşi, în cursul anilor 1687-1688, până la alegerea sa, la 29 octombrie 1688, ca domnitor al acestei ţări.

Nu trebuie uitată nici influenţa pozitivă a lui C. Brâncoveanu asupra liniei politice a protejatului său, tânărul domn al Moldovei, C. Duca, influenţă ce a făcut ca, la mijlocul anilor ’90 ai secolului al XVII-lea, acesta să aibă o atitudine favorabilă intereselor politice externe ale hatmanului I. Mazepa pe direcţia sud-vestică. Pe de altă parte, toate acestea aveau, al rândul lor, o influenţă pozitivă asupra receptării de către Mazepa a tot ce era legat de factorul moldo-valah al politicii sale. Astfel, la începutul hătmăniei sale, Mazepa l-a sprijinit pe polcovnicul moldovean Dumitraşcu-Raicea din Pereiaslav, atribuindu-i, printr-un universal, dreptul de stăpânire asupra satului Berezan şi tratând cu toleranţă faptul că acesta din urmă, „moldovean fiind, şi-a numit sotnici dintre conaţionalii săi“[1].

Este ştiut şi faptul că unul dintre cei mai importanţi adepţi ai lui I. Mazepa a fost comandantul din Myrhorod, de origine moldavă, Danylo Apostol, care l-a însoţit pe hatman, în timpul loviturii de stat a lui Petru I, la Moscova, iar mai târziu – în 1708, a trecut împreună cu liderul ucrainean de partea regelui Carol al XII-lea. Toleranţa faţă de vecinii moldoveni, colaborarea cu aceştia este, practic, o caracteristică a întregii perioade de douăzeci şi doi de ani de hătmănie a lui I. Mazepa. De exemplu, după ce, în 1703, a unit întreaga Ucrainã de pe malul drept al Niprului, înlăturându-l de la domnie pe S. Palii, hatmanul nu s-a opus ca polcurile din Braţlav şi Mohyliv să fie comandate de moldovenii „Ivan Grigoraş, numit şi Ivanenko, şi Savva Voloşyn” – potrivit lui N. Kostomarov. Ei făceau parte, asemenea polcovnicului Şpak, dintre liderii ţăranilor răsculaţi în timpul campaniei lui Samus, 1702, iar după înăbuşirea mişcării „au trecut Nistrul şi au apărut iarăşi în Ucraina“. La scurtă vreme, „Ivanenko a luat în posesie

[1] *Історичні монографії Миколи Костомарова*, X, p.12.

BDD-A24264 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:32 UTC)

Vinnyţea şi Braţlavul“ şi, după intrarea în slujba ţarului, a obţinut titlul de polcovnic al Dubăsarului[1].

Cu toate acestea, în ce priveşte cercetarea corespondenţei diplomatice confidenţiale directe dintre Mazepa şi Brâncoveanu, în ciuda similitudinii de interese şi a multor asemănări privind soarta personală, cercetătorii întâmpină dificultăţi legate mai ales de faptul că, potrivit unor cercetători români, „succesorul lui Mazepa, Pylyp Orlyk, în dorinţa de a obţine simpatia turcilor, predă (în 1711 – n.n. T.R.) corespondenţa dintre Constantin Brâncoveanu şi I. Mazepa sultanului Constantinopolului[2]. Despre bunăvoinţa temporară a lui P. Orlyk faţă de Poarta Otomană, manifestată, desigur, în numele idealurilor de independenţă a Ucrainei, stă mărturie dispoziţia personală dată solilor cazaci înainte de plecarea lor la Istanbul, în 1711, unde se menţionează între altele: „În acelaşi timp, atamanul şi solii extraordinari trebuie să ceară cu plecăciune, în numele Slăvitului Hatman, a întregii Armate şi a întregii Ucraine, bunăvoinţă şi îndurare...”[3]

În privinţa rolului de intermediar al hatmanului ucrainean în asigurarea legăturilor prin corespondenţă între domnitorii Moldovei şi Valahiei, şi ţarul rus, atât sursele româneşti, cât şi cele ucrainene sunt mai bogate în informaţii. S-au păstrat, de exemplu, zeci de scrisori ale domnitorului C. Brâncoveanu către Petru I şi către alte persoane oficiale ruse în care se precizează nu de puţine ori că o corespondenţă sau alta este trimisă la Moscova prin intermediul hatmanului I. Mazepa sau că este primită de la acesta şi transmisă la Istanbul. Din cel puţin 282 de scrisori cu caracter politico-diplomatic trimise de C. Brâncoveanu în afara Valahiei, o bună parte a fost destinată lui I. Mazepa personal sau a trecut, în drum spre Moscova, prin mâinile acestuia[4]. De aceea suntem de acord cu afirmaţia lui P. Cernovodeanu, cercetător român care s-a ocupat de problema activităţii diplomatice a lui C. Brâncoveanu, că acesta din urmă a întreţinut, în mod confidenţial, „un schimb fructuos de scrisori prin care transmitea... şi unele informaţii cu caracter politic şi militar care se refereau la turci”[5].

Colaborarea eficientă a lui I. Mazepa cu Constantin Brâncoveanu şi, în paralel, cu întreaga pleiadă de domnitori moldoveni contemporani cu ilustrul hatman ucrainean (din păcate, aceşti domnitori se schimbau foarte des, în timp ce I. Mazepa şi C. Brâncoveanu, spre cinstea şi faima lor, au rămas lideri ai propriilor popoare timp de peste douăzeci de ani) pe plan cultural şi spiritual a avut rezultate pozitive pentru conlucrarea lor în cadrul unei virtuale alianţe pur ortodoxe ucraineano-moldo-valaho-ruse orientate în mod tradiţional împotriva Porţii Otomane ca şi împotriva intenţiilor acaparatoare ale Rzeczpospolitei şi Imperiului Austriac faţă de ţările de la Dunăre. În aceste condiţii, imensul potenţial uman, economic, politic, militar şi spiritual al

[1] *Останні часи козаччини на Правобережі*, în *Історичні монографії Миколи Костомарова*, XI, *Мазепа*, II, Lvov, 1896, p.260-261.
[2] P. Panaitescu, *Călători poloni în Ţările Române*, Bucureşti, 1930, p.143-144.
[3] Subtel’nîi, *op.cit.*, p.191.
[4] Cernovodeanu, *op.cit.*, p.17.
[5] *Idem*, p.19.

BDD-A24264 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:32 UTC)

Ucrainei, cu centrul ei religios unic – Pecerska Lavra din Kiev, oferea speranţe popoarelor balcanice în ceea ce priveşte realizarea aspiraţiilor lor de eliberare de sub jugul turcesc. Interesele creştinilor ortodocşi din Balcani şi din Orientul Apropiat s-au bucurat de un sprijin material şi financiar substanţial şi constant din partea hatmanului Ucrainei, I. Mazepa, care în multe situaţii acţiona împreună sau cu sprijinul Moldovei şi al Valahiei, în afara graniţelor cărora începea spaţiul de confruntări aprige între lumea creştină şi cea musulmană.

Activitatea politică şi corespondenţa diplomatică atât ale hatmanului ucrainean, cât şi ale domnitorilor moldoveni şi valahi aveau în vedere şi formarea unei eventuale alianţe politico-militare a ţărilor ortodoxe – Valahia, Moldova, Rusia şi, evident, Ucraina, menţionată mai sus, precum şi urmărirea poziţiei Imperiului Otoman şi a tătarilor din Crimeea faţă de Ucraina.

Ca politician de talie europeană şi mecena la scară ortodoxă generală, I. Mazepa cunoştea bine nu numai problemele ţărilor de la Dunăre, ci şi problemele Europei în ansamblu. Astfel, diplomatul francez amintit mai sus, Jean Baluse, îndeplinind, la sfârşitul anului 1704, misiunea de om de legătură al lui Petru I, a ajuns la reşedinţa din Baturyn a hatmanului Ucrainei pentru a-i preda corespondenţa şi, după întâlnirea personală cu acesta, a trimis o scrisoare la Paris, în care se exprima astfel despre hatman: „Are o mare experienţă în politică şi, spre deosebire de moscoviţi, urmăreşte şi ştie ce se întâmplă în ţările străine”[1]. Ca atare, nu i-a fost greu să înceapă o corespondenţă intensă, inclusiv cifrată, cu contemporanii săi din capitalele Moldovei – Iaşi şi Valahiei – Bucureşti. Astfel, în scrisoarea lui I. Mazepa, expediată din Baturyn, la 20 octombrie 1693, lui Petru I, aflăm că el a trimis deja o scrisoare specială domnitorilor muntean şi moldovean, profitând de faptul că „domnitorul moldovean i-a răspuns de câteva ori că e de acord ca negustorii greci să meargă cu mărfurile lor din aceste ţinuturi maloruse pe vechiul drum direct spre Iaşi, având speranţa deplinei lor siguranţe”[2]. Prin intermediul negustorului Sava Oleferov din Nijyn, „având în vedere că comandanţii polonezi care se află la Nemyriv şi Soroca şi urmăresc tot ce se întâmplă – menţiona Mazepa – nu se poate trimite şi scrie în mod făţiş acelor domnitori”, hatmanul ucrainean a luat mai întâi legătura cu domnul de atunci al Moldovei, Constantin Cantemir, iar apoi şi cu cel al Valahiei, C. Brâncoveanu, cu care a legat o lungă corespondenţă secretă.

Aflată pe traiectoria comunicării diplomatice şi cultural-spirituale active a Ucrainei cu Europa de Sud-Vest şi cu Orientul Apropiat, chiar dacă era strict controlată de Turcia, Moldova nu putea rămâne în afara acestui proces. Astfel, solul de origine ucraineană al domnului moldovean, Ivan Bilevyci, în drumul său spre Moscova şi invers, efectuat în noiembrie 1690 şi martie 1691, a discutat în detaliu cu hatmanul Ucrainei căile posibile de rezistenţă împotriva presiunii turco-tătare[3]. Pe de altă parte, în

[1] *Лист Жана Балюза про Мазепу*, în *Іван Мазепа. Художньо-документальна книжка*, p.77.
[2] *Донесення І. Мазепи царю про становище в порубіжних з Україною державах. Батурин, 20 жовтня 1693 року*, în *Іван Мазепа. Художньо-документальна книжка*, p.122-123.
[3] Bezviconi, *op.cit*., p.122.

BDD-A24264 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:32 UTC)

scrisoarea de mai sus a lui Mazepa se preciza că „domnitorul moldav l-a trimis pe curierul menţionat (Sava Oleferov – n.n.T.R.) la mine şi mi-a transmis prin el o seamă de cuvinte scrise cifrat, din care am înţeles că el, domnitorul, doreşte să corespondeze cu mine, dar nu prin simple scrisori, ci folosind cifrul“[1]. Trebuie subliniat faptul că corespondenţa secretă a domnitorilor moldovean şi valah era, de regulă, însoţită de informaţii preţioase transmise prin curieri de încredere privind acţiunile militare ale Imperiului Otoman şi planurile tătarilor din Crimeea subordonaţi Porţii. Aceste informaţii erau extrem de importante pentru I. Mazepa în calitatea sa de hatman al Ucrainei, a cărei soartă depindea în mare măsură de intenţiile politico-militare ale Turciei. Un exemplu ilustrativ în acest sens îl poate constitui scrisoarea lui I. Mazepa adresată din Baturyn, la 26 noiembrie 1696, lui Petru I, în care se relatează pe larg despre întoarcerea din Iaşi a curierilor personali care au povestit că „domnitorul moldav este în posesia unor informaţii potrivit cărora hanul din Crimeea a dat ordin tuturor hoardelor din Crimeea şi Bilhorod (dislocate în jurul actualului oraş Bilhorod-Dnistrovsk – n.n. T.R.) să se pregătească pentru campania militară din această iarnă împotriva statului ocrotit de Dumnezeu, Malorusia“[2].

Folosirea intensă de către I. Mazepa a curierilor moldoveni, bulgari şi sârbi, care intrau mai puţin în câmpul de suspiciune al agenţilor ruşi, a durat o bună perioadă de timp. Astfel, curierul moldovean asigura corespondenţa secretă a hatmanului Ucrainei cu cneaghina Hanna Dolska – prima soţie a cneazului M. Vyşneveţkyi, mătuşă a regelui Poloniei, Stanislaw Leszczynski. La rândul său, acesta asigura legătura cu regele, înainte de acţiunea armată istorică a lui I. Mazepa, în toamna anului 1708, ceea ce avea o mare importanţă pentru hatman. În scrisoarea cifrată pe care I. Mazepa a primit-o de la cneaghina Hanna Dolska la Kiev, la 16 septembrie 1707, era introdus şi un răvaş de la S. Leszczyński, în care regele promitea „să-i primească părinteşte pe cazaci şi să le satisfacă dorinţele“: „Cneaghina Dolska mi-a trimis această scrisoare printr-un moldovean, ascunzând-o în şapca solului“ – în felul acesta îl informa hatmanul, noapte târzie de toamnă, pe pisarul său general, P. Orlyk, despre corespondenţa primită din Polonia în care S. Leszczyński îşi prezenta propunerile privind posibilele viitoare relaţii politice reciproce, îndreptate împotriva Rusiei[3]. Aceste tratative s-au finalizat la începutul anului 1708, prin încheierea unui acord formal între hatmanul I. Mazepa şi regele S. Leszczynski.

Evident, acest joc periculos putea avea consecinţe imprevizibile pentru Mazepa, lucru demonstrat de întâmplarea petrecută în 1708 (adică înainte de trecerea hatmanului Ucrainei de partea lui Carol al XII-lea şi a lui S. Leszczyński) şi de care sunt legate, într-o oarecare măsură, evenimentele ce aveau loc în Moldova. Ea a fost amplu descrisă de N. Kostomarov: „A venit din nou un informator – scrie el – care a adus dovezi despre intenţia lui Mazepa de a-l trăda pe ţar: este vorba de călăreţul abia creştinat Miron, care

[1] *Донесення І. Мазепи царю про стосунки з Молдавією*, p.122, 123.
[2] *Idem.*
[3] *Історичні монографії Миколи Костомарова*, X, p.153.

BDD-A24264 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:32 UTC)

s-a eliberat din robie turcească. Sosind la Kiev, el a dat de ştire cui trebuia că s-a întâlnit la Iaşi cu un localnic pe nume Vasyl Drozdenko; acest Drozdenko era fiul fostului polcovnic din Braţlav, Drozd, cel mai aprig adversar al lui Doroşenko, pe care, luându-l ostatic, a ordonat să fie împuşcat. Drozdenko i-a spus lui Miron: «Anul trecut, am fost în Polonia în preajma regelui Stanislav exact în momentul în care a venit la el un sol musulman. Tot în acest timp a mai sosit la rege şi un călugăr cu o scrisoare de la hatmanul Mazepa. Scrisoarea a fost citită în faţa solului musulman; în scrisoare se promitea că oastea căzăcească, împreună cu cea poloneză şi cu tătarii din Crimeea, va lupta împotriva oastei ţarului. Informatorul a fost trimis din Kiev la departamentul soliilor» (adică la Moscova – n.n. T.R.). Miron a spus acolo că Drozdenko i-a ordonat să aducă acest lucru la cunoştinţa ţarului, în numele credinţei ortodoxe comune şi al faptului că tatăl său a fost polcovnic la Braţlav în timpul statului moscovit. Acest denunţ nu a fost crezut la Moscova, iar ţarul îl consola pe hatman printr-un hrisov binevoitor. Guvernul a tratat astfel denunţul pentru că nu l-a crezut, cunoscând precedentul denunţ împotriva lui Mazepa; după cum se vede, însă, informaţia lui Drozd era adevărată şi se referea la trimiterea ex-arhiereului bulgar sau sârb la Stanislav“[1].

Caracteristic este şi faptul că relaţiile dintre I. Mazepa şi domnitorii Moldovei vecine s-au dovedit a fi întemeiate pe o încredere atât de mare, încât aceştia din urmă, din cauza deselor schimbări forţate la indicaţia sultanului turc, solicitau azil politic în Ucraina, pentru ei, pentru oamenii lor de încredere sau din familie. Astfel, în toamna anului 1696, la Baturyn s-a întors de la Iaşi nu numai curierul personal al hatmanului pe direcţia moldo-valahă Petro Voloşyn, ci şi „o persoană importantă de acolo, pe nume Ivan Drahynyci, care, anterior, a fost, timp de câţiva ani, guvernator numit de domnitorul Duca (Constantin Duca, 1693-1695 – n.n. T.R.) al oraşului Nemyriv, de cealaltă parte a Nistrului, deoarece, la acea vreme, Duca domnea peste acest teritoriu primit de la sultanul turc”[2], cum scria însuşi Mazepa. În aceeaşi scrisoare, hatmanul ucrainean îi comunica ţarului că „Ivan Drahynyci va rămâne pe lângă noi la Baturyn, pentru că el vrea să trăiască aici, în Malorusia, aducându-şi din Moldova soţia şi copiii… Mai avem aici un bărbat, care a venit o dată cu ei, adică cu Petro Voloşyn şi cu Ivan Drahynyci, de origine malorusă, care are acolo, la Iaşi, soţie şi copii şi pe care domnitorul moldovean l-a trimis în mod special cu ei, poruncind ca el să predea o scrisoare cifrată cum că el, domnitorul (Antioh Cantemir (1695-1700; 1705-1707) – n.n. T.R.) doreşte să poarte cu mine corespondenţă secretă, şi eu îl voi opri pe lângă mine pe acel bărbat…“[3]

C. Brâncoveanu, la rândul său, s-a adresat, în 1697, prin solul său D. Corbea din Varşovia (unde I. Mazepa avea legături tradiţionale puternice, fiind crescut în capitala Poloniei şi ca funcţionar al regelui) reprezentantului oficial al Rusiei la Varşovia, A. Nikitin, în problema eventualei formări a alianţei. D. Corbea avea aceeaşi sarcină şi la

[1] *Idem*, p.163.
[2] *Донесення І. Мазепи царю про стосунки з Молдавією*, p.123.
[3] *Idem*, p.124.

BDD-A24264 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:32 UTC)

întoarcerea sa la Bucureşti prin Cernăuţi, unde îi propune starostelui local, reprezentantului Moldovei, C. Turculeţ, să iasă de sub subordonarea militară faţă de Polonia şi să se alăture planurilor popoarelor ortodoxe de a se opune expansiunii otomane[1]. Anticipând evenimentele, menţionăm că domnitorul valah s-a pronunţat şi mai târziu în favoarea starostelui oraşului Cernăuţi, mai exact la 2 august 1704, când i-a adresat o rugăminte corespunzătoare regelui de atunci al Poloniei, August II, care, în acele vremuri, era în relaţii de alianţă provizorie cu Rusia, deci şi cu I. Mazepa, împotriva regelui Suediei, Carol al XII-lea[2].

În afară de aceasta, la 16 septembrie 1697, C. Brâncoveanu se adresează vecinului său de la răsărit cu rugămintea să trimită împotriva tătarilor din Bugeac care, ca aliaţi fideli ai Imperiului Otoman, dădeau cele mai pustiitoare lovituri ţărilor vecine de la Dunăre, două mii de pedestraşi şi o mie de călăreţi, inclusiv „cazaci", „deoarece Valahia şi Moldova erau gata să lupte pentru eliberarea lor de sub turci şi să se opună presiunilor austro-poloneze". Disponibilitatea Moldovei era confirmată şi de către solul acestei ţări, Sava Constantin, care, în mai 1698, a avut lungi convorbiri „la Baturyn, la reşedinţa hatmanului Ucrainei", după care a plecat la Moscova. După aproape o jumătate de an, la 10 septembrie 1698, solul domnitorului valah era însărcinat să ceară ajutor de la ucraineni şi ruşi pentru eliberarea de sub turci a Deltei Dunării, în care scop socotea el, „ar fi suficient ca pe drumul dinspre Kaniv să se deplaseze spre Moldova patru mii de pedestraşi şi zece mii de călăreţi", deoarece era asigurat şi sprijinul „lui Constantin Turculeţ – starostele Cernăuţiului şi, totodată, al conducătorului… unităţilor moldovene… locale, formate din zece mii de călăreţi de elită". Valahia se obliga să ofere forţelor militare comune ucraineano-ruse, pe lângă ajutor pur militar, şi provizii – grâu, miere, unt, precum şi cai, boi, oi şi chiar materiale pentru construirea navelor[3].

De remarcat că, începând cu semnarea, la 24 octombrie 1698, a armistiţiului de la Karlowitz între Austria şi Polonia, pe de o parte, şi Turcia, pe de alta, şi până în primele zile ale anului 1700, s-a creat o conjunctură politico-diplomatică şi militară favorabilă consolidării relaţiilor reciproce dintre I. Mazepa şi C. Brâncoveanu, care se explică prin schimbările cu caracter strategic în atitudinea Moscovei faţă de poziţia politică pe care era obligată să se situeze Ucraina în acea vreme. Ieşirea Rusiei din procesul de negociere al principalelor forţe europene şi implicarea ei în negocieri ruso-turce separate, la Istanbul, încheiate prin semnarea tratatului de pace din 23 iulie 1700, au constituit un semnal convingător că la est de ţările de la Dunăre se naşte o nouă forţă politico-militară puternică de care acestea erau legate tradiţional prin credinţa ortodoxă. Toate acestea i-au „dezlegat" mâinile domnitorului valah care, la începutul secolului al XVIII-lea, a început să se reorienteze în mod decisiv spre est, fapt demonstrat, între

[1] Gh. Georgescu-Buzău, *Un diplomat romîn la Moscova la începutul secolului al XVIII-lea: David Corbea ceauşul*, în vol. *Relaţii româno-ruse în trecut. Studii şi conferinţe*, Bucureşti, 1957, p.53-54; P.I. Panait, *Moldova în politica lui Constantin vodă Brâncoveanu,* „Anuarul Muzeului judeţean Vaslui", vol.II, Vaslui, 1980, p.301-307.
[2] Cernovodeanu, *op.cit.*, p.44.
[3] *Idem*, p.22; Bezviconi, *op.cit.*, p.122.

BDD-A24264 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:32 UTC)

altele, de sprijinul total acordat de C. Brâncoveanu reprezentantului oficial al lui Petru I, E. Ukrainţev, la negocierile cu partea turcă evocate mai sus, negocieri încheiate cu succes pentru vecinul de la nord-est: Imperiul Otoman a acceptat trecerea Azovului şi a teritoriilor adiacente la Rusia, scutind-o pe aceasta din urmă şi de plata birurilor anuale către hanii tătari.

În ceea ce priveşte reorientarea lui C. Brâncoveanu spre est, semnificativă poate fi stabilirea, la 16 septembrie 1697, a relaţiilor diplomatice cu Rusia, eveniment în care hatmanul Ucrainei a jucat un rol important. Astfel, la 3 octombrie acelaşi an, I. Mazepa l-a primit pe solul domnitorului valah, G. Castriotul, care se îndrepta spre Moscova şi, înainte ca acesta să ajungă la punctul terminus al călătoriei sale, l-a informat pe Petru I despre cele mai importante detalii ale misiunii solului[1], contribuind, astfel la reuşita ei. În continuare, întreaga corespondenţă dintre Brâncoveanu şi Moscova se făcea prin I. Mazepa, ai cărui curieri se întâlneau cu domnitorul valah şi cu reprezentanţii acestuia, de regulă, la palatul Mogoşoaia. Astfel, într-o scrisoare personală, datată 27 martie 1700, adresată trimisului său la Moscova, C. Brâncoveanu scria, între altele, că „începând din luna ianuarie şi până în prezent am scris de cinci ori şi am trimis patru pachete de scrisori primite de la diaconul Dumei (E. Ukrainţev din Istanbul – n.n. T.R.), care ne-a rugat foarte mult să le transmitem în aceeaşi formă hatmanului“[2]. Menţionăm, în context, că în această scrisoare este vorba doar despre o scurtă perioadă, de trei luni, de la începutul anului 1700, în care I. Mazepa a primit cinci scrisori scrise de mâna lui C. Brâncoveanu. Putem însă presupune, cu un grad mare de probabilitate, că, până în 1708, au fost multe asemenea scrisori care, mai aşteaptă să fie descoperite de cercetătorii ucraineni. Drept exemplu pot servi o serie de documente, unul dintre ele fiind scrisoarea din 5 februarie 1707, scrisă de domnitorul valah la Târgovişte, în care îl numeşte pe contemporanul său ucrainean Mazepa „luminăţia sa, hatmanul Zaporojiei“[3], precum şi mesajul cifrat din 23 martie 1708, respectiv cu o jumătate de an înainte de trecerea lui I. Mazepa de partea lui Carol al XII-lea, trimis cancelarului rus G. Golovkin, în care este subliniat clar rolul de intermediar al hatmanului ucrainean şi încrederea ce i se acorda în ceea ce priveşte asigurarea unei corespondenţe stabile între Valahia şi Rusia. Această concluzie se desprinde din următoarea exprimare a lui C. Brâncoveanu cu privire la scrisorile sale: „… pe care le trimit prin omul meu luminăţiei sale, domnului hatman, conform însărcinării voastre anterioare, fără a ne îndoi că acesta le va transmite neîntârziat, prin oamenii săi, acolo unde vă veţi afla“[4].

---

[1] Bezviconi, *op.cit.*, p.116.

[2] Copie de pe un hrisov al Prea înaltului meu Domn anul 1700, luna martie, 27, *apud* Cernovodeanu, *op.cit.*, p.87.

[3] Traducere după o scrisoare grecească cifrată scrisă de domnul Ţării Româneşti postelnicului Gavril Ivanovici Golovkin. Târgovişte, 1707, februarie 5, *apud* Cernovodeanu, *op.cit.*, p.113-114.

[4] Tălmăcire după o scrisoare grecească cifrată, scrisă de domnul Ţării Româneşti Înălţimii Sale contelui Gavril Ivanovici Golovkin, iar această scrisoare a a sosit la Vitebsk în luna aprilie, 17 zile, anul 1708, *apud* Cernovodeanu, *op.cit.*, p.120-121.

BDD-A24264 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:32 UTC)

Toată această corespondenţă şi mesagerie – este îndeobşte cunoscut că C. Brâncoveanu îi trimitea lui I. Mazepa, în semn de înaltă preţuire, dar şi pentru a transmite la Moscova, numeroase daruri, obiecte preţioase, vin şi chiar produse şi sume importante de bani – se realizau prin intermediul domnitorilor Moldovei amintiţi mai sus, pe teritoriul căreia tranzita poşta, ştiindu-se că de hatmanul ucrainean depindea în mod hotărâtor calitatea, starea, operativitatea şi soarta viitoare a legăturilor cu persoane marcante de la Moscova.

Corespondenţa intensă dintre I. Mazepa şi C. Brâncoveanu, rolul de intermediar al hatmanului Ucrainei în asigurarea corespondenţei între Moscova şi Istanbul şi invers confirmă, o dată în plus, posibilitatea reală a liderului ucrainean de a discuta cu domnitorul valah orice problemă, inclusiv chestiunea sponsorizării tipăririi *Evangheliei* în limba arabă la tipografia trimisă de C. Brâncoveanu, în 1706, la Aleppo. Această sponsorizare se înscrie într-o mai vastă susţinere financiar-materială de către I. Mazepa a Bisericii Ortodoxe din Orientul Apropiat. Ipolyt Vyşenskyi, reprezentant al arhiepiscopului Cernihovului, Ivan Maksymovyci, care ducea, în mod tradiţional, Bisericii Sfântului Mormânt din Ierusalim daruri preţioase din partea lui I. Mazepa a trecut, în iarna anului 1707 şi prin Bucureşti. S-au păstrat până acum impresiile lui Vyşenskyi despre Bucureşti, despre care scris că este „un oraş foarte mare, cu palate frumoase“[1]. I. Vyşenskyi a refăcut, practic, drumul bătătorit de generaţiile anterioare de conaţionali ai săi, inclusiv de pelerinii Makarie şi Silvestru din Novhorod-Siversk care, în 1704, au vizitat, cu încuviinţarea lui Mazepa, locurile sfinte din Orientul Mijlociu, trecând prin Baturyn şi traversând teritoriul ţărilor de la Dunăre. Cernihivul, la rândul său, l-a găzduit, în cursul anilor 1704-1706, pe clericul moldovean Pahomie, căruia I. Maksymovyci i-a dăruit cartea *Semănături udate* şi care, mai târziu, în 1717, încheindu-şi trecerea prin această lume în rangul de episcop al Romanului (Moldova), a fost înhumat la Pecerska Lavra din Kiev[2].

Faptul că Mazepa întreţinea legături strânse cu ortodocşii din Orientul Apropiat, tranzitând teritoriul Moldovei şi al Valahiei, de unde drumul solilor ucraineni continua peste Dunăre spre sud, este demonstrat şi de următoarea întâmplare interesantă. În iunie 1707, hatmanul inspecta stadiul construcţiei, pe spezele sale, a zidurilor de apărare cu patru turnuri şi trei porţi în jurul Lavrei Pecerska (cu o lungime de 1190 m, grosime de 3 m şi înălţime de 7 m)[3] care au transformat acea parte a malului drept al Niprului într-o adevărată fortăreaţă. „Când s-a săpat aici muntele Pecerski – scrie N. Kostomarov – s-au găsit o grămadă de monede… Patriarhul Antiohiei, căruia i s-au trimis aceste monede pentru evaluare, le-a considerat ca fiind asiriene“[4]. Deplasarea curierilor hatmanului spre Antiohia şi înapoi se făcea, probabil, pe calea deja verificată, adică prin cele două ţări ortodoxe, în domnitorii cărora I. Mazepa avea o mare încredere, ocolindu-se astfel

[1] E. Malaniuk, *Illustrissimus Dominus Mazepa – тло і постать*, M. Andrusiak, *Гетьман Іван Мазепа як культурний діяч*, Kiev, 1991, p.37-38; Bezviconi, *op.cit.*, p.123.
[2] Bezviconi, *op.cit.*, p.124-125.
[3] *Очерки истории Киево-Печерской Лаври и заповедника*, p.77.
[4] *Історичні монографії Миколи Костомарова*, X, p.148.

BDD-A24264 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:32 UTC)

spaţiile nesigure de la nord şi nord-vest al Mării Negre, controlate integral de tătarii din Crimeea şi de la Bugeac, precum şi de stăpânul lor, încă destul de puternic la acea vreme – Imperiul Otoman.

Toate aceste fapte arată rolul ţărilor de la Dunăre ca punte de legătură, inclusiv între Biserica Europei de Est şi Sud-Est şi credincioşii ortodocşi din spaţiul musulman. În aceste condiţii, se poate admite cu destulă probabilitate că, în timpul numeroaselor vizite efectuate de Patriarhul Antiohiei, mitropolitul de Aleppo Atanasii în aceste ţări, au avut loc contacte şi cu hatmanul Ucrainei, care a aprobat finanţarea tipăririi *Evangheliei* în limba arabă. În paralel cu alţi paşi concreţi îndreptaţi spre susţinerea Bisericii Ortodoxe a Orientului Apropiat, care, începând cu anul 1516, gemea sub jugul otoman (de exemplu, patriarhiile de la Ierusalim, Alexandria şi Antiohia – ultima dintre ele înfiinţată în anul 38 d.H. de către apostolii Petru şi Pavel – nu aveau dreptul să ridice biserici şi să tipărească literatură bisericească, iar creştinii ortodocşi să trăiască liber în mediul musulman)[1], liderul ucrainean a făcut un pas de o importanţă fără egal, care i-a eternizat memoria. Trebuie menţionat faptul că legăturile strânse dintre I. Mazepa şi Biserica de la Ierusalim vor avea pentru acesta un rol hotărâtor. Ele au înrâurit profund etapa finală a vieţii hatmanului în oraşul moldovean Bender şi reînhumarea ulterioară a rămăşiţelor sale pământeşti la biserica Sfântul Gheorghe din oraşul românesc Galaţi, subordonată Patriarhiei de la Ierusalim (tocmai de aceea, la început, ea avea denumirea de Biserica de la Ierusalim, rămânând cu acest nume în memoria populară până mai târziu. Acesta a fost unul dintre motivele pentru care urmaşii lui I. Mazepa au hotărât să-l îngroape acolo, luând în considerare situaţia existentă în acel moment, dar şi ultima dorinţă exprimată oral de hatman de a fi înhumat la Ierusalim).

Profunda recunoştinţă pe care creştinii arabi i-au purtat-o lui I. Mazepa, şi care s-a păstrat până azi, pentru gestul acestuia de a susţine viaţa lor spirituală se desprinde şi din introducerea la varianta de la Aleppo a *Evangheliei* din 1708. În paginile trei şi patru ale acestei ediţii rare, în versuri scrise în greacă şi arabă, este scos în evidenţă rolul personal al „vrednicului şi mult stimatului domn Ivan Mazepa…, o personalitate magnifică…“, „cunoscută datorită credinţei sale curate şi sfinte, care a oferit arabilor în dar Evanghelia din tot sufletul său plin de înţelepciune. Răspunzând la întrebarea cine este acela care „ne-a dăruit această nobilă carte“, autorii versurilor în arabă spun: „Este hatmanul Ivan Mazepa…, care a devenit binecunoscut datorită domniei sale în Malorusia şi care a îmbogăţit credinţa acesteia, a ridicat gloria ei, omul care reprezintă nobleţea ei şi a ridicat la maximum renumele ei“[2]. Toată activitatea lui I. Mazepa referitoare la traducerea în limba arabă a *Evangheliei* şi editarea ei la Aleppo se realiza cu ştiinţa şi cu susţinerea domnitorului muntean.

Evident, poziţia antiturcă a lui C. Brâncoveanu nu putea rămâne neremarcată nici de Kiev, nici de Moscova, care îşi dădeau bine seama şi apreciau nu fără temei că

[1] I. Fiodorov, C. Crişan, *Valorificarea unei vechi descoperiri. 1705. „Divanul” lui Cantemir în limba arabă*, „Magazin istoric”, 2007, nr.10, p.19.
[2] I. Bianu, N. Hodoş, *Bibliografia românească veche*, vol.II, Bucureşti, 1927, p.34.

BDD-A24264 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:32 UTC)

acţiunile domnitorului Valahiei puteau atrage după sine contramăsuri periculoase pentru viaţa sa, mai ales din partea Istanbulului, fapt care s-a şi întâmplat mai târziu, în 1714, când domnitorul valah a fost executat fără milă, la comanda autorităţilor otomane.

De aceea putem considera că apogeul colaborării dintre I. Mazepa şi C. Brâncoveanu îl constituie momentul în care, la 17 ianuarie 1701, s-a stabilit că, în cazul în care viaţa domnitorului şi a persoanelor de rang aristocratic apropiate acestuia ar fi pusă în pericol, locul eventualului azil politic va fi Ucraina[1]. Prin urmare, în scrisoarea de răspuns, din 1 aprilie 1701, adresată lui Petru I, C. Brâncoveanu îşi exprima sincera recunoştinţă pentru hrisovul special ce i-a fost trimis şi prin care se confirma disponibilitatea de a-l primi pe domnitorul valah în Ucraina[2]. Este de presupus că o decizie atât de importantă nu putea fi luată de ţar fără ca ea să fie, în prealabil, discutată cu I. Mazepa şi fără ca hatmanul să conştientizeze responsabilitatea pe care o implica această problemă de o importanţă interstatală atât de mare.

Pe atunci însă nimeni în afară de Dumnezeu nu ştia că Ucraina nu va oferi niciodată azil pentru C. Brâncoveanu (canonizat în 1992 pentru faptele sale de binefacere pe tărâmul credinţei ortodoxe ca sfânt al Bisericii Ortodoxe Române[3], ceea ce ar putea îndemna la intenţii asemănătoare şi în ceea ce îl priveşte pe I. Mazepa). Dimpotrivă, soarta istorică a făcut ca partea română să păstreze pentru totdeauna rămăşiţele pământeşti ale lui I. Mazepa, iar locuitorii acestei ţări să păstreze vie memoria hatmanului Ucrainei timp de trei sute de ani, până în zilele noastre, chiar în condiţii istorice crunte, în care slăvitul fiu al poporului ucrainean a fost aspru persecutat, mergându-se până la anatemizarea sa de către Biserica Ortodoxă Rusă.

Summary

The historical and documentary study Doctor of History Teofil Rendyuk, developed on the basis of wide sources base and own researches, reveals little known aspects of political, diplomatic, and cultural and spiritual interrelations between hetman of Ukraine Ivan Mazepa and his contemporaries – masters of Moldova and Valakhiya at the end of XVII – beginning of XVIII centuries.

The apogee of collaboration between I. Mazepa and K. Brynkovyanu is considered to be January 17, 1701 when exactly Ukraine was chosen as a place of possible political asylum for the Valakhian leader, in case of occurrence of threat for his life, and for the people close to him and those of aristocratic level respected by him.

In this study is also realized history of *Gospel* published in January, 1708 in Arabic at Ivan Mazepa's expense in Aleppo (Syria), in topography, which was given to local Christians by master of Valakhiya Konstantin Brynkovyanu.

[1] Bezviconi, *op.cit.*, p.118.
[2] Cernovodeanu, *op.cit.*, p.89.
[3] *Constatin Brâncoveanu, între ortodoxie şi masonerie*, „România liberă", 2007, 6 octombrie, Supliment „Aldine", p.4.

BDD-A24264 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:32 UTC)